

daarvan spreekt over een begrip klassiek, is het begrijpelijk, dat de principiële zijde van het betoog niet geheel bevredigt. Na dit opstel gelezen te hebben verlangt men naar een voortzetting van den gedachtegang, die meer bijzonder aandacht wijdt aan de draagwijdte van dat eigenaardige begrip. Die voortzetting is in dit maandschrift ook inderdaad gekomen, en wel in een artikel van de hand van Prof. Dr. F. Muller Jzn. „Situatie der klassieke opleiding in Nederland, 1935” in „Stemmen des Tijds” jrg 1936, nrs 4 en 5. Dit laatste artikel is echter zoozeer humanistisch georiënteerd, dat de behandeling van het begrip klassiek daarin voor dengene, die het artikel van Dr. Sprey dankbaar maar niet voldaan beëindigd had, een groote teleurstelling wordt.

Dr. Sprey geeft, na een aantal zeer waardevolle opmerkingen inzake de veranderde houding, die tegenover de oudheid sinds de dagen der Renaissance werd aangenomen, de volgende kenschetsing van wat hij onder klassiek verstaat.

„Op alle terreinen van menselijke arbeid bestaan figuren, die het verloop beslissend hebben beïnvloed, door hun resultaten, maar nog meer door den geest, die die resultaten deed zoeken en vinden. Ook al mogen hun resultaten gemeen goed en zelfs verouderd zijn, die geest kan den verwanten zoeker nog heden drijven en vormen. Dat geldt op alle terreinen”.

Als voorbeelden noemt hij in de theologie Calvijn, in de biologie Pasteur, in de wijsbegeerte Kant. „In dit personalistisch element zie ik de rechtvaardiging ook van het onderwys in de klassieken, in de confrontatie met de auctores zelve.”

Dat woord personalisme maakt ons een weinig kopschuw. Wellicht had de schrijver ons daar overheen geholpen, als hij juist op dit punt wat nader was ingegaan. Hij volstaat echter met op te merken, dat de betekenis der klassieken daaruit te verklaren is, dat zij aan al onze splitsing en differentieering voorafgingen. Hij wijst nog op de donkere plekken in de oudheid, die alle klassicisme illusoir maken. In het bijzonder twee opmerkingen vielen me op, die me den moed geven te onderstellen, dat Dr. Sprey hier inderdaad op het spoor is, doch dit alleen niet ten einde toe afliep. De eene luidt:

„Naast dankbare nazaten zijn er ook, die „den Griek” in hun eigen geestesstructuur graag zouden uitroeien”.

Al vind ik de formulering niet erg gelukkig, voor deze opmerking ben ik niettemin dankbaar. De andere opmerking vind ik in een noot:

„De geschriften der Israëlieten nemen een geheel aparte plaats in. Op religieus terrein kan men ze met volle recht klassiek heeten, als beslissend en levenwekkend”.

A.

K. J. P.

HET BOEK VAN DE WEEK

„Het seksuele leven” van Weatherhead.

„Het seksuele leven, beheerscht door psychologie en religie”, door Leslie D. Weatherhead M. A. Met een voorwoord van Prof. Dr. G. van der Leeuw. Vertaald door Mr. P. H. Th. Stevens. Uitgegeven door Erven J. Bijleveld te Utrecht, 1934.

Het is reeds eenigen tijd geleden, dat bij de redactie het verzoek van eenige lezers binnenkwam om een bespreking te wijden aan het boek van Weatherhead, getiteld: „Het seksuele leven, beheerscht door psychologie en religie”. Dit werk is uit het Engelsch vertaald en beleefde in korten tijd reeds een tweeden druk. Volgens deze lezers zou het ook in onzen kring ingang vinden en zouden sommigen daarvan in de meening verkeeren, dat door Weatherhead een uitweg in Christelijken zin geboden werd uit de moeilijkheden, die op het terrein van het seksuele leven de aandacht gespannen houden. Te verwonderen behoeft dit niet, daar de reclame op den omslag van het boek het oordeel van de „Methodist Recorder” liet afdrukken, die de geheele behandeling van het onderwerp open, eerbiedig, en diep Christelijk noemde en zonder eenige vrees voor overdrijving durfde verklaren, dat tienduizenden van jonge menschen dankbaar voor de verschijning ervan zouden zijn. Bovendien voldeed Prof. Dr. G. van der Leeuw met geestdrift aan het verzoek van de uitgever om een voorwoord te schrijven. En wel, omdat hij bij Weatherhead den waren geest van Christus vond, die geen verlogen houdt, maar helpt. En hij prijst het in den schrijver, dat hij, getuigend van de hoogte en heiligheid van het geslachtsleven, een beroep doet op Christus zelve, die mensch heeft willen worden in den vollen zin des woords.

Dit alles klinkt zeer aantrekkelijk. En wanneer we de verschillende hoofdstukken nagaan, dan wordt onze verwachting wel hoog gespannen. De schrijver handelt over het verkeerde van zwijgen en 't nadeel van onwetendheid, beide met betrekking tot het geslachtsleven, over de juiste wijze, waarop men tot een huwelijk moet komen, over het ongelukkige huwelijk, over het vraagstuk der ge-

boortbeperking, over het verkeerd behandelde seksuele leven en over zooveel meer, dat op dit terrein onze belangstelling vraagt.

Maar onder het lezen worden we alras gewaar, dat Weatherhead de verhouding tusschen psychologie en religie wel zeer eenzijdig ten gunste van de eerste beziet. Niet de religie heeft de leidende rol bij de bepaling van het ethisch standpunt met betrekking tot de velerlei vragen, die aan de orde komen, maar de psychologische inzichten van den schrijver, die hij voor een groot deel ontleend heeft aan de moderne psychologie, maar dan verzacht en bewerkt naar een Christus-ideaal, dat zijn begrenzing tenslotte toch weer meer vindt in een psychologisch aangevoelde menselijke behoefte dan in een poging om den Christus der Schriften eenigszins naderbij te komen. Weatherhead wil hen helpen, voor wie het seksuele een vreesaanjagend geheim is of een bijzondere persoonlijke moeilijkheid of beide, en naar zijn meening is het de psychologie, die voor ons de diepere oorzaken van de zielsconflicten, die hier dreigen, bloot legt en de middelen aangeeft, om aan deze benauwenissen te ontkomen. Maar anderzijds gevoelt de schrijver, dat men op dezen weg voortgaande, tot consequenties komt, die de zedelijke grondslagen onzer Christelijke samenleving ondermijnen. En het is allerminst zijn bedoeling om daaraan mee te werken. Integendeel, de groote zedelijke beginselen van het Christendom wil hij juist handhaven en hij doet alle moeite om zijn psychologie daarmee in overeenstemming te brengen. Maar de wijze, waarop dit geschiedt, is zuiver willekeurig. Niet de Schrift is uitgangspunt van deze beginselen, maar de persoonlijke ervaring, die den invloed van die Schrift in meerdere of mindere mate ondergaan heeft. Vandaar, dat men in dit boek een objectieve fundering van ons zedelijk handelen ten eenenmale mist. Met betrekking tot het vraagstuk van huwelijk en kinderzegen komt Weatherhead op psychologische gronden tot een toegeefelijke houding ten opzichte van het gebruik van Neo-Malthusianistische middelen in bepaalde omstandigheden, terwijl hij op andere terreinen van het seksuele leven van een compromis niets wil weten, hoewel ook daar op dezelfde psychologische gronden als die, welke hij voor het zoo pas genoemde standpunt aanvoerde, een minder afwijzende houding viel te verwachten.

Hier krijgt de psychologie dan ook een andere taak. Ze is hier niet meer de verklarende wetenschap, die ons andere inzichten geeft met betrekking tot wat vroeger steeds als Christelijke zede werd aangemerkt, maar ze wordt nu tot middel om aan de verleiding van de zonde in een bepaalde situatie weerstand te bieden. Maar waar Weatherhead in de afwijzing dier zonde zich geheel aansluit aan de gangbare Christelijke normen, blijft zijn psychologie toch in den grond een gebrekkig middel. Deze kan den mensch wel een heel eind brengen, maar de Christelijke levensbeschouwing ligt zoover van het moderne psychologische denken verwijderd, dat dit laatste de zielsconflicten en levensspanningen, die juist in den strijd tusschen deze Christelijke normen en de instinctieve driften ontstaan, niet tot een volledige oplossing kan brengen. En waar de psychologie te kort schiet, moet nu de religie het overige aanvullen. Maar in die aanvulling is de religie weer zóó uitgewerkt, dat daarvan niets anders overblijft dan een soort legemoetkoming aan de psychologische behoeften van den mensch. Van Gods heiligheid en straffende gerechtigheid valt hier niets te bespeuren. „De vriendschap van Jezus” en „de Christuservaring”, zonder eenigen directen band aan het Woord, zijn onder meer de krachten, die ter beschikking staan om de moeilijkheden uiteindelijk te boven te komen.

De grondgedachten van Weatherheads boek zijn derhalve niet in overeenstemming met wat de Gereformeerde belijdt omtrent Schrift en religie. Het levensgedrag der geloovigen behoort door geheel andere normen bepaald te worden dan door die, welke ontstaan zijn uit een mengeling van psychologische inzichten en de begeerte om verschillende groote zedelijke goederen te behouden, maar dan los van hun levenswortel, zooals deze opkomt uit de erkenning van het absolute gezag zoowel van het Oude als van het Nieuwe Testament. Wie in de beheersching van het seksuele leven de psychologie naast de religie plaatst, sterker nog, aan de psychologie de eerste plaats toewijst, gaat de grens tusschen God en mensch, tusschen openbaring en menselijke vinding geleidelijk uitwissen en bevolkt straks zijn hemel met voorstellingen, aan zuiver menselijke inzichten ontleend. Van den Olympus der oude Grieken zijn we dan in principe niet ver meer verwijderd. We buigen ons dan voor het maaksel van onze eigen gedachten en zoowel de psychologie als wat men onder religie wenscht te verstaan, worden tot een vervloekte afgoderij. Want deze beide worden verzinself, waarop de mensch zijn vertrouwen stelt, en komen in de plaats van den eenigen waren God, zooals Deze Zich in Zijn Woord openbaard heeft.

Tot deze consequenties moet Weatherhead onherroepelijk komen. Men wordt daarvan iets ge-

waar, wanneer men ook zijn later vertaalde boeken, „Psychologie en Leven”, en „Discipelschap” opslaat. Daarin worden de heilswaarheden met behulp der psychologie naar beneden gehaald in de sfeer van het zuiver menselijke, psalmisten en profeten beschouwd als misleiders van het oude Israël, de moderne psychologie gezien als het middel, waarmee de Christus in principe verschillende Zijner wonderen verrichtte, de betekenis van het kruis ons getoond als een voorbeeld, „hoe we ons in omstandigheden, waarin de dwaasheid, de onwetendheid en de zonde der menschen ons brengen, hebben te gedragen” en daarin „den voorloopigen wil” van God hebben te ontdekken. Want „de ideale wil” van God wil het lijden niet. Maar deze wil is vaak onuitvoerbaar. En nu is er de „voorloopige wil” Gods, die van ons vraagt in het lijden van 't leven toch nog iets te maken en door de heerlijkheid van ons karakter te triomfeeren over onze ellendige omstandigheden. Er is niets, dat ons kan overkomen, of het is mogelijk, dit door de „alchemie” van de houding, die wij er tegenover aannemen, en door onze samenwerking met God, te veranderen in goud. En zoo heeft Christus door Zijn volmaakte overgave op den roep, die uit de omstandigheden tot Hem kwam, en door Zijn samenwerking met den Vader, Wiens „ideale” wil zeker niet op een moord heeft aangestuurd, ons de grootste geestelijke overwinning laten zien, die de wereld ooit heeft gekend, en is Hij ons daarin tot een exempel geworden.

Maar dit niet alleen! Behalve dat het kruis ons van de mogelijkheid van zulk een overwinning overtuigt, gaat er ook een uitdagende kracht van uit. De discipelen zagen er iets in van den eeuwigen last, dien God in Zijn hart om het lijden en zondigen der menschen te dragen heeft. Zij zagen Hem identiek met al de smart en al de ongerechtigheid van de geheele wereld, de eeuwen door. En hierdoor aangegrepen zetten ook zij hun schouders onder dien last en zochten zij van nu voortaan de gemeenschap met dit lijden. En het is nu de boodschap van zulk een lijdend God, die nog dagelijks om onze overtredingen wordt verwond en aan Wiens kruis nog steeds nieuwe nagels worden geslagen, waardoor we kunnen leeren de zonde te haten en te weten, dat de boosheid der menschen bestreden en overwonnen en afgedaan is. En ieder goed werk wordt dan de openbaring van de Goddelijke natuur in de menselijke daad, en een zuivere gedachte, de projectie van een Goddelijk idee.

* * *

Zoo zien we de poging om aan de psychologie een leidende functie naast de religie in het menselijk leven te geven en de religie den mensch zoo psychologisch mogelijk aannemelijk te maken, tenslotte uitmonden in zulk een nadruk leggen op de immanentie Gods, dat het pantheïsme in het zicht komt. We zijn hier wel een heel eind verwijderd, niet alleen van het Gereformeerde belijden, maar ook van alles, wat tot nogtoe als de hoofdwaarheden van het Christelijk geloof de eeuwen door heeft gegolden.

* * *

En nu meen ik met deze uiteenzetting van de grondgedachten van Weatherhead te mogen volstaan. Ze zal voldoende zijn om den lezer te overtuigen, dat we in dezen schrijver geen betrouwbaren gids hebben met betrekking tot de vraagstukken van het seksuele leven. Waar er zulk een principiële tegenstelling tusschen hem en ons bestaat in de hoofdvragen, moet zijn belichting van de problemen, die het ethisch-religieuze leven raken, voor ons wel geheel onzuiver zijn.

Nu is hiermee niet gezegd, dat er in het boek van Weatherhead geen gedachten voorkomen, die we volkomen kunnen onderschrijven. Of dat het niet meer bevat dan een aantal wanbegrippen omtrent de verhouding van psychologie en religie. Want eenzijdig handhaaft het in meer dan één opzicht de Christelijk-zedelijke grondslagen onzer samenleving, anderzijds bevat het menige opmerking, die haar waarde zoowel voor den geloovige als voor den ongelooovige kan hebben.

Maar, wat het eerste betreft, deze grondslagen vinden, zooals wij zagen, een onvoldoende fundering in de Heilige Schrift en kunnen daarom op den duur een afglijding naar een geheel autonome ethiek met het aardse geluk van den mensch als middelpunt, niet tegen gaan.

En met betrekking tot het tweede punt, daarover gaat het ons niet in de eerste plaats. Hoofzaak was de vraag, of Weatherhead juist op de vragen van het Christelijk leven een antwoord gaf in overeenstemming met wat titel en aankondiging konden doen vermoeden. Maar het bleek ons, dat de benadering dier vragen geschiedde vanuit een richting, die de religie onttronde, en den afstand tusschen God en mensch zóó verkleinde, dat er voor een oprecht Christelijk geloof schier geen plaats meer overbleef.

En daarom kan dit boek tenslotte slechts verwarrend werken voor hem, die ook in het seksuele leven zoekt naar datgene, wat alleen uit een waar geloof, naar de wet Gods, Hem ter eere geschiedt, en wat niet op zijn eigen goeddenken of op menscheninzettingen gegrond is.

Den Haag.

Dr. G. K. SCHOEP.

„Om de Oc

Dr. Miskotte,

Kerken. En v

onze verwa

Dr. Miskotte

vindt hij h

verwacht;

kinnen ver

de kerk en

zoo als deze

versnijdende

man, die nie

tusschen bes

„Troostelijk

Het bra

juist in o

willen heb

andere zij

in den vo

op mij aan

lyke tucht

Gods en d

dwaalig n

de dwalen

De Hervor

keeren, vind

dat de tucht

Dr. M. wil. T

verbonden n

en plaats d

Het misve

tiek, heeft o

Het bes

Kerk in l

praak; w

beetje te

eener bli

langden, v

vrüheid v

menschen

mochten l

lijk besluit

zinnige ti

De comm

mogen zeke

worden? K

beide staan

zal niet gar

dan alstuhl

Gewoonlij

het onderha

niet? Ook h

Waaror

tiekse part

een alger

legendeid

die b.v. t

Waarom

somsd zijn?

meene form

als b.v. elk

kelen. Waa

den? Omda

agendum h

De auten

Een ja

den naar

tegenwoor

noemelijk

Kampere

schade, d

Ik weet

de „Kampe

leider of le

met mij ee

behandeling

Maar me

van trouw

kwaad te

Prof. Dr.

de beslissin

Zooals

zonder ve

In de e

lutte een

geestesric

telijk beg

meer ver

raden, di

een prikk

een gedn

kerkelijke

Dit wei

Even late

De han

en de geh

dit verzei